

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E BİR SAHİL KASABASI: DARICA

Fikrettin YAVUZ*

Giriş

Kocaeli'nin yeni ilçelerinden biri olan Darıca¹, İstanbul'u Anadolu'ya bağlayan geçiş güzergâhı üzerinde olması hasebiyle her dönem dikkat çekmiştir. İzmit'in yaklaşık 48 km. batısında, Gebze'nin güney batısında, Kocaeli Yarımadası'nın Körfez şeridi üzerinde kurulmuş olan Darıca'nın batısında Tuzla, doğusunda ise Eskihisar bulunmaktadır². Tarihi çok eski dönemlere dayanan ve önemli bir sahil kasabası hüviyeti taşıyan Darıca'nın kuruluşu ve etimolojik olarak anlamına dair çeşitli iddialar vardır. Helen kökenli bir kavim olan Bitinlerin Anadolu'ya gelerek yayılması ve MÖ. 3. yüzyıl³ dolaylarında krallıklarını ilan etmesiyle Darıca'nın tarih sahnesine çıkmış olduğu düşünülmekte, ilk adının da *Şirinköy* anlamına gelen *Kalos Agros* olduğu tahmin edilmektedir⁴. Roma dönemine ait bir haritada adı *Trallia*, Bizans öncesinde *Tararion*, daha sonra *Ritzion* olarak geçmektedir. Rumların *Areçu* dedikleri Darıca'nın adı Osmanlı arşiv kayıtları ve kaynaklarında ise oldukça farklı şekillerde (*Taruca*, *Daruci*, *Tarıca*, *Tarıcı*, *Darıcı* ve *Darıca*) geçmektedir⁵. Görüldüğü üzere tarih boyunca ismi değişerek Darıca haline gelen bu şirin sahil kasabası, Osmanlı Beyliği'nin kurulduğu dönemde coğrafi olarak beyliğe yakınlığından dolayı bir süre sonra fethedilecek ve Osmanlı toprağı haline gelecektir.

- * Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. e-mail:fyavuz@sakarya.edu.tr
- 1 Münhasıran Darıca tarihi ile ilgili yapılan çalışmalar şunlardır; *Osmanlı Belgelerinde Darıca*, haz. Said Öztürk, Darıca Belediyesi Kültür Armağanı, İstanbul 2005, Yüksel Atmaca, *Darıca'nın Beşeri ve İktisadi Durumu*, Bitirme Tezi, İstanbul 1959, Livahil Tuncel, *Darıca-Introducing Darıca*, Darıca Belediyesi Yayını 1993, Mutlu Kerem Kolcuoğlu, *Karye-i Darıca'dan Darıca İlçesine*, Cinius Yayınları, İstanbul 2013.
 - 2 Coğrafi yapısıyla ilgili olarak bkz. *Osmanlı Belgelerinde Darıca*, s. 11.
 - 3 Bitinya'nın krallığa ne zaman dönüştüğü konusunda ihtilaf olduğu dikkati çekmektedir. Buna paralel olarak Darıca'nın kuruluş tarihi de tartışmalı duruma gelmektedir. Eski bir sözlükte krallık ilan tarihinin MÖ. 287 veya 278 olabileceği ifade edilmektedir. *A New Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*, by Charles Anton, New York, Harper and Brothers, Publishers, New York 1854, s. 143-144. Öte yandan 1. yüzyılda yaşamış bir Yunan filozofu olan Memnon ise M.Ö. 376-326 tarihleri arasında hüküm sürmüş olan ve Büyük İskender'in generallerinden biri olan Calas'ı mağlup eden Bas'ın ilk Bitinya kralı olduğunu ifade etmektedir. Memnon, *History of Heracleia* - chapters 1 to 21. Memnon'un Yunanca kaleme aldığı kitabının İngilizce çevirisi için bkz <http://www.attalus.org/translate/memnon1.html> (21.04.2014).
 - 4 *Osmanlı Belgelerinde Darıca*, s. 11, Kolcuoğlu, *Karye-i Darıca*, s. 49. Şirinköy anlamına gelen *Kalos Agros*'un farklı bazı yerler için de kullanıldığı dikkati çekmektedir. Mesela İstanbul Büyükdere için bu tabirin kullanıldığı görülmektedir. Bkz. Charles Pertusie, *Picturesque Promenades in and Near Constantinople, and on the Waters of the Bosphorus*, London, 1820, s. 20. Ramsay, Anadolu'nun tarihî-coğrafyasını ele aldığı eserinde çağdaş tarihçilerin bu konudaki fikirlerine yer verirken, bu bilgilerden hareketle biri İstanbul'da (Büyükdere), diğeri Gebze yakınında Bitinya sahilinde iki Kalos Agros olabileceğini ifade etmektedir. Bkz. W. M. Ramsay, *The Historical Geography of Asia Minor*, Cambridge University Press, New York 2010, s. 185.
 - 5 *Osmanlı Belgelerinde Darıca*, s. 11. Darıca adının etimolojik olarak ayrıntıları için bkz. Kolcuoğlu, *Karye-i Darıca*, s. 53-55.

Osmanlı Dönemi'nde Darıca

Osmanlılar İstanbul yolu üzerindeki fetihlerini yaparken Darıca ile de ilgilenmeye başlamışlardı. Bölgenin birçok yerini olduğu gibi Darıca'yı da Osmanlı toprağı haline getiren Sultan Orhan'dır. Pelekanon Muharebesi ile Bizans'ı yenilgiye uğratmış ve Darıca dâhil bu çevredeki birçok kısmı ele geçirmiştir⁶. Türklerin Kocaeli Yarımadası'ndaki kaleleri alarak İstanbul yakınlarına gelmeleri Bizans İmparatoru III. Andrenikos Paleiologos'u telaşlandırmış, imparator kuşatma altındaki İznik'i kurtarmak ve kaybettiğı yerleri geri almak için hemen harekete geçmişti. İki aşamalı şekilde gerçekleşen ve akın şeklinde başlayan muharebe Bizans imparatorunun baldırından yaralanıp İstanbul'a kaçması ve Orhan Bey'in 11 Haziran 1329 tarihindeki zaferiyle sonuçlanmıştı⁷. Böylece Osmanlılar, İzmit Körfezi'nin neredeyse tamamını, Hereke, Tavşanlı, Eskihisar, Gebze ve Darıca, İstanbul Anadolu yakasında ise Tuzla, Pendik, Kartal, Maltepe ve Bostancı gibi yerleri ele geçirmiş oldu⁸. Bundan sonra Fetret Devri'ne kadar Darıca, Osmanlı toprağı olarak kalmıştır.

Timur'un Ankara Savaşı'nda galip gelmesi ve Batı Anadolu'ya ilerlemesi, bundan sonraki yirmi yılda Darıca'nın kaderini belirlemiştir. Timur kuvvetlerine karşı Bursa'yı savunan Emir Süleyman (Çelebi) şehri terk etmek zorunda kaldı ve İstanbul'a giderken yolu Darıca'ya düştü. Timur'un Bizans ve Emir Süleyman ile ayrı ayrı anlaşma yapması onun adeta yolunu açtı. Timur'dan aldığı berat ile Rumeli'ye geçti ve orada sultanlığını ilan etti⁹. Rumeli'deki Osmanlı bölgelerine hâkim olmak için Bizans desteğini almak üzere müzakerelere girişti. 1403'te şahsen Emir Süleyman ile Bizans ve bazı diğer Avrupalı devletler arasında bir barış anlaşması imzalandı¹⁰. Bu antlaşma Darıca'nın kaderini değiştiriyor, burası artık Osmanlı toprağı olmaktan çıkıyordu. Anlaşmaya göre, kendisine Rumeli'deki yerlerin bırakılması şartıyla, İzmit Körfezi'ndeki Pendik'ten Hereke'ye kadar olan sahil kesimi Bizans'a bırakılıyordu¹¹. Böylece Darıca'da yaklaşık 17 yıl sürecek Bizans hâkimiyeti tekrardan kurulmuş, Darıca'nın da fetret dönemi başlamış oluyordu.

Yıldırım Bayezid'in diğer oğlu Çelebi Mehmed Anadolu'da birliği sağlayarak Osmanlı tahtını ele geçirdi. Devletin ikinci kurucusu olarak görülen Çelebi Mehmed, Orhan Bey'in fethettiğı, kardeşi Süleyman'ın ise Bizans'a geri verdiği Darıca dâhil birçok yeri geri almayı başardı. Çelebi Mehmed'in komutanlarından Timurtaşzade Umur Bey komutasındaki ordu kısa zamanda Hereke, Gebze ve Eskihisar'ı ele geçirdi. Darıcalı Rumlar ise Osmanlı ordusuna direnmeden teslim oldular¹². 1420 yılında gerçekleşen bu olayı Solakzade şu şekilde tasvir etmektedir: "*Darıca adlı hisarda oturan düşman ise, Çelebi Sultan Mehmed'e itaati ihtiyar eyledi ve ahd u aman ile hisarı teslim ettiler*". Sultan, Darıca'nın da dâhil olduğu bu bölgedeki birçok yeri Bursa'da inşa ettirdiğı cami ve imaretine vakfetmiştir¹³. Böylece Darıca'da Osmanlı hâkimiyeti yerleşmiş oluyordu. Darıca aslında burada kurulmuş olan bir kale etrafında gelişmişti. Ünlü seyyah Evliya Çelebi'nin Osmanlı Darıcası ile ilgili gözlemleri bölgenin tarihi açısından canlı tasvirleriyle önem arz etmektedir. İstanbul'dan uzaklığı, kurulduğu kalenin konumundan bahsederken, kalede yirmi kadar kiremitli ev olduğunu ifade eder. Evliya Çelebi, Gebze'nin nahiyesi olduğunu belirttiğı Darıca'nın aşağı kısmında

6 Ayrıntılı bilgi için bkz. Vilademir Mirmiroğlu, "Orhan Bey ve Bizans İmparatoru III. Andronikos Arasındaki Pelekanon Muharebesi", *Belleten*, XIII (1949), s. 309-321.

7 Halil İnalçık, "Orhan" Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (DİA), Cilt. 33, s. 375-386.

8 Rifat Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, haz. Atilla Oral, Demkar Yayınevi, İstanbul 2007, s. 23. Kolcuoğlu, *Karye-i Darıca*, s. 32.

9 *Osmanlı Belgelerinde Darıca*, s. 12-13.

10 John Julius Norwich, *Byzantium: the Decline and Fall*, Penguin: London, 1999, s. 169-170.

11 *Osmanlı Belgelerinde Darıca*, s. 12-13.

12 Kolcuoğlu, *Karye-i Darıca*, s. 45. Neşri ve Aşıkpaşazade'nin bu olayı tasviri ile ilgili olarak bkz. Necdet Öztürk, *Osmanlı Devlet Düzeni (Çadırdan Saraya 14-15. Yüzyıl)*, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul, 2012, s. 230-231, Erdem Yücel, *Gebze ve Eskihisar*, Gebze Rotary Kulübü, Gebze, 1991, s. 18.

13 *Osmanlı Belgelerinde Darıca*, s. 13.

üç yüz kadar kiremitli ev, bir cami, bir han, bir hamam ve küçük bir çarşı bulunduğu bahsetmektedir¹⁴.

Türk hâkimiyetine girdikten sonra Darıca, 1922 yılının sonlarına kadar Müslüman ve Rum Ortodoks cemaatinin birlikte yaşadığı bir sahil kasabası hüviyetini taşımıştı. Rum cemaatinin bu süre zarfında kendi kimliklerini korumasını sağlayan en önemli husus Fatih Sultan Mehmed'in gayrimüslim cemaatlere tanıdığı imtiyazlarla temellenen "Millet Sistemi" idi¹⁵. Kendilerine tanınan bu imtiyazlardan yararlanarak bu kasabada Rumlar hayatlarını devam ettirirken, fetihle başlayan Türk yerleşimi de Darıca'da devam etmişti. 16. ve 18. yüzyıllarda Anadolu'da gerçekleşen başta Celali isyanları olmak üzere halk hareketleri neticesinde batıya olan göçten Darıca da nasibini almıştır. Mesela Yozgat bölgesindeki Çapanoğlu İsyanı neticesinde bir grup Çankırlılı, Mora isyanından kaçan bir grup Müslüman ile Çerkez muhacirler aileleri ile Darıca'ya yerleşmiş, böylece Darıca'daki Müslüman nüfus sayısı yavaş yavaş artmıştı¹⁶. Tapu tahrir ve temettuat defterlerinden alınan verilerle hazırlanmış rakamlar yaklaşık olarak Müslüman nüfusun 1530 tarihinde 10 iken, 1764 tarihinde 70'e ulaştığını göstermektedir. Bu süre zarfında gayrimüslim nüfusun inişli çıkışlı bir seyir gösterdiği ve 800 ile 920 arasında değiştiği dikkati çekmektedir. 1844-45 yıllarında ise 1090 gayrimüslime karşılık 410 Müslüman'ın Darıca'da olduğu hesap edilmiştir¹⁷. 1910 yılında meydana gelen büyük Darıca yangını ile ilgili yapılan yazışmalarda 800 civarında evin yandığı tespit edilen Darıca'da o dönemde 1400 ev olduğu ifade edilmektedir. Her evde 4-5 kişinin yaşadığı varsayıldığı takdirde Darıca nüfusunun 6500-7000 civarında olması muhtemeldir. Birinci Dünya Savaşı ve müteakiben Kurtuluş Savaşı yıllarında nüfusun azaldığı dikkati çeker¹⁸. Bu rakamlardan da anlaşıldığı üzere özellikle 20. yüzyıla kadar Darıca'da Rum nüfusun ağırlığı daha fazla olmakla birlikte Müslüman nüfus da tarihî süreç içerisinde bölgeye gelerek yerleşmiştir.

19. yüzyıl boyunca çeşitli vesilelerle yolu Darıca'ya düşen bazı yabancılar kaleme aldıkları eserlerinde izlenimlerini aktarırlar. 1827 Temmuz'unda bir misyoner olan Dr. Josiah Brewer İstanbul'dan İzmit'e yaptığı seyahat esnasında Darıca'ya da uğramıştı. Tuzla'dan ayrılıp Darıca'ya yaklaşık bir saatte ulaştıklarını belirten Brewer, Darıca'nın büyük ve mamur bir kasaba olduğundan bahseder. İstanbul ile İzmit arasında en dikkat çeken yer olduğunu düşündüğü Darıca'nın sahilden kısa bir mesafede bir tepe üzerinde kurulmuş olduğunu dile getiren Doktor Brewer, nüfusunun büyük kısmını Rumların oluşturduğu Darıca'da birkaç yüz de Türk'ün yaşadığından bahseder. En dikkate değer gözlemi ise Darıca'daki hem Türklerin hem de Rumların daha önce gitmiş olduğu tüm köylerdekinden daha müreffeh ve zengin görünüyor olmalarıdır¹⁹. 1861 yılında Anadolu'da arkeolojik araştırmalar yapan Georges Perrot, Darıca'da yedi yüz hane olduğundan bahsederken bunlardan sadece yüz tanesinin Müslümanlara ait olduğunu ifade etmektedir. Perrot Rumların burada iki yüz öğrencisi olan iki okulu olduğunu, eğitim giderlerinin eğitime büyük önem veren Rum milleti tarafından karşılandığını belirtirken, bölgenin zeytin ağaçları ile kaplı olduğunun da altını çizmektedir²⁰.

14 *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Dersaadet İkdam Matbaası, c. 2, İstanbul, 1314, s. 60-61.

15 Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'un fethinden sonra Rum kilisesine din ve özel hukuk konularında özerklik vermiş ve Rum milletine seçtiği patriğe, cemaatini idare için gerekli yetkileri kullanma imtiyazı tanıyarak, onu tüm Ortodoksların başına getirmiştir. Sonradan aynı imtiyazlar Ermeni ve Yahudi topluluklara da tanınmıştır. Darıcalı Rumlar da Millet Sistemi'nin tüm ayrıcalıklarından yararlanmışlardır. Millet Sistemi konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. İlber Ortaylı, "Osmanlı'da Millet Sistemi", *DİA*, c. 30, s. 66-70, Ortaylı "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi", *Türkler*, c. 10, s. 216-220.

16 BOA. A.MKT.MHM. 217-72, Kolcuoğlu, *Karye-i Darıca*, s. 56-57.

17 Gülfettin Çelik, *16-19. yüzyıl Gebze (Sosyo-Ekonomik Bir İnceleme)*, Gebze Belediyesi Kültür Hizmeti, Gebze 2003, s. 124, Kolcuoğlu, *Karye-i Darıca*, s. 58.

18 *Osmanlı Belgelerinde Darıca*, s. 15-16.

19 Josiah Brewer, *A Residence At Constantinople In The Year 1827*, New Haven: Durrie&Peck, 1830, s. 165-166.

20 *Osmanlı Belgelerinde Darıca*, s. 13.

Bir başka Fransız seyyah Charles Texier, Darıca'dan söz ederken tıpkı Tavşancıl'da olduğu gibi burada da bir kaynak suyunun varlığından bahseder²¹. Yine Fransız Vitel Cuiet, 1890'larda kaleme aldığı eserinde Darıca'nın çeşitli kamu hizmetlerinin görüldüğü bir yer olduğunu, Marmara Denizi'nin kıyısında ve İzmit Körfezi'nin girişinde, İzmit'in 48 km. güneybatısında bulunduğunu kaydetmektedir. Ayrıca Darıca'nın yemekte içilen şarabı ile Gebze'nin beyaz üzümünün meşhur olduğunu, her çeşit meyve ve sebzenin burada bolca bulunduğunu ve İstanbul'da revaçta olduğunu ifade etmektedir²².

20. yüzyılın başında Darıca tarihinin en dikkat çeken olaylarından biri yaşanmıştı. Özellikle İstanbul gibi kalabalık ve büyük şehirlerin zaman zaman başının belası haline gelen büyük yangınlar insanları büyük sıkıntılara sokuyordu. 17 Kasım 1910'da Darıca'nın Rum mahallelerinden birinde sabah erken vakitte (05.00) başlayan yangın ancak akşam saatlerinde söndürülebilmisti. Gebze Kaymakamı Memduh Bey yangınla ilgili Dâhiliye Nezareti'ne çektiği ilk telgrafında yangının sabaha karşı Analipsi mahallesinde çıkarak evlerin ahşap ve sokakların dar olması ve rüzgârın da etkisiyle kısa sürede yayıldığını ifade etmektedir²³. Bu büyük yangın ilk andan itibaren gazetelere de haber konusu olmuştu. Osmanlı gazeteleri bir yana yabancı basında bile yangınla ilgili haberler göze çarpıyordu²⁴. Dönemin Osmanlı basınının önemli gazetelerinden bir olan *Tanin*, yangını müteakip günlerde gelişmelerden halkı haberdar ediyordu. *Tanin*'in haberi ve kaymakamın çektiği ikinci telgraf biraz daha aydınlatıcı bilgiler veriyordu. Polisin, Analipsi mahallesinde Marangoz İstelyanos'un evi ile meyhaneci Çento'nun dükkânlarının üstünden alevler yükseldiğini gördüğü, yangının başladığı yerin bu ev ile dükkân olduğu belirtilmektedir²⁵. İlk belirlemelere göre, 1400 hanelik Darıca'da yaklaşık olarak sekiz yüz ile dokuz yüz civarında ev ve işyeri yanmıştı. 19 Kasım'da yine Gebze kaymakamının Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği telgrafta yanan binaların miktarı, ev ya da dükkân mı oldukları ve hangi mahallede buldukları ayrıntılı olarak bildiriliyordu²⁶. Hasar tespiti yapan komisyonun çalışmaları da gün be gün gazete sayfalarına yansıyor, mahalle mahalle yapılan tespitlere yer veriliyordu²⁷. Toplam olarak 815 ev, 90 dükkân, 40 mağaza, 2 yağhane, 1 ayazma, 11 fırın, 4 kilise, 1 hamam, 9 kahvehane, 1 eczane, 2 han ve 9 bekâr odası yanmıştı. Buna karşılık 322 ev, 9 dükkân, 30 mağaza, 5 yağhane, 4 fırın, 11 kahvehane, 1 eczane, 2 samanlık, 2 değirmen, 1 Duyun-ı Umumiye ve bir cami kurtulmuştu²⁸. Başka köy ve kasabalarda ikamet edenler dışında 3465 kişi felakete duçar olmuş, 1064 kişinin evleri ise kurtulmuştu²⁹. Yani yaklaşık olarak 3500 civarında insan bu felaketten etkilenmiş ve evsiz kalmıştı. Darıca'da bulunan dört Hıristiyan mahallesinin yangından ağır etkilenmesi sonucunda 4 kilise tamamen yandı. Müslüman mahallesindeki cami ise yangından etkilenmiş; saçakları yanmasına rağmen son anda kurtarılmıştı. Kaymakam Memduh Bey gönderdiği telgrafta evleri yananların Rum okulunda ve diğer ailelerin yanında iskân edilmeleri için hazırlıkların başladığını bildirmişti. Bununla birlikte halka yardım olarak 300 çadır, 10.000 kıyie ekme ve 20.000 kuruşun gönderilmesini talep etmişti³⁰. İstenen miktarın gönderilmesi için İstanbul Vilayeti Vekâleti'ne, çadırların gönderilmesi için İzmit Komutanlığı'na ve ekmeğin yetiştirilmesi için ise Şehremaneti'ne tebligat yapılmıştı. Talep

21 Kolcuoğlu, *Karye-i Darıca*, s.55.

22 Vitel Cuiet, *La Turquie D'Asie*, c. 4, s. 690-691.

23 BOA. DH. MTV. 47-8.

24 Mesela Fransızların ünlü gazetesi *Le Temps*'in İstanbul muhabirinin yangınla ilgili verdiği bilgi şu şekildeydi: "Yangın Anadolu Şimendüfer yolu üzerinde Marmara Denizi'nin kıyısında bulunan yaklaşık 2000 eski ahşap evin bulunduğu Darıca'nın yarısını yok etti.", *Le Temps*, 19 Novembre 1910, s. 2.

25 *Tanin*, no. 795, 5 Teşrin-i Sani, 1326, s. 3.

26 BOA. DH. MTV. 47-8.

27 *Tanin*, no. 797, 8 Teşrin-i Sani, 1326, s. 4.

28 *Osmanlı Belgelerinde Darıca*, s. 468-469, *Tanin*, no. 798, 9 Teşrin-i Sani, 1326, s. 4.

29 *Tanin*, no. 798, 9 Teşrin-i Sani, 1326, s. 4.

30 *Tanin*, no. 795, 5 Teşrin-i Sani, 1326, s. 3, Kolcuoğlu, *Karye-i Darıca*, s.120.

edilen ekmeğin 5 bin kıyyesi Üsküdar Belediyesi tarafından, bir o kadar ekmeğin de On Sekizinci Belediye Dairesi tarafından karşılanmıştı³¹. Bu arada felaketzedelere yardım toplamak amacıyla şehremeni başkanlığında bir komisyon daha kurulmuştu³². Görüldüğü üzere yangını müteakip devlet yetkilileri tarafından felaketzedelere yardımlar yapılmaya başlanmıştı.

Yangının üçüncü günü gönderilen bir başka telgraftan devlet yetkililerinin teşebbüslerinin dışında yardım için bireysel olarak hareket edenlerin olduğu dikkati çekmektedir. Buna göre Karamürsel'den gönderilen 99 çadır ihtiyaca göre dağıtılmak üzere mahalle muhtarlarına verilmişti. Simon Aslan adlı bir kişinin gönderdiği 1000 frank ile patrikhane tarafından tevzi edilen 100 lira yardım amacıyla kurulan komisyonuna verilmişti. Evlerde birkaç aile birlikte yaşadığı için yangının ilk gününden itibaren özel doktorlar bu evlere her gün gönderiliyordu. Telgrafta ayrıca o zamana kadar İstanbul'dan 6 vagon ekmeğin geldiği, yangında telef olan hayvanların denize dökülüp gömüldüğü, halkın sağlığının korunması ve muhtemel kazaların önlenmesi için belediye heyetiyle birlikte çalışıldığı ifade ediliyordu³³. Öte yandan yangından etkilenenlere Padişah Sultan Reşat da Hazine-i Hassa'dan 200 lira göndermişti³⁴. Dönemin İstanbul Fransız Sefiri Maurice Bompard da Üsküdar Mutasarrıflığı'na Darıcalı felaketzedelere verilmek üzere 20 lira iane göndermişti³⁵. Maliye Nezareti Darıca'daki yangın felaketine uğrayanların ihtiyaçlarını hafifletmek üzere acilen 200 lira gönderilmesine karar vermişti. Bunun yanı sıra 21 Teşrinisani 1326 (4 Aralık 1910) tarihinde alınan bir başka karar daha Darıcalıları rahatlatmaya yönelikti. Buna göre yangın felaketine maruz kalanlar on yıl süresince aşar ve emlak vergisinden muaf olacaklardı³⁶. Kısacası yangının çıktığı ilk andan itibaren Darıcalılar yalnız bırakılmamış, yangından etkilenenlerin sıkıntıları giderilmeye çalışılmıştı. İlk anlarda devlet yetkilileri ellerinden geleni yapmışlardı; ancak zamanın ilerlemesiyle bazı ihmallerin de olduğu dikkati çekmektedir. Darıca'nın yeniden imarı için alınan karar gereği bir harita hazırlanması meselesi dahi birkaç yıl sürmüştü³⁷ ve bir netice vermemişti.

I. Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti'ni, başkentinden en küçük yerleşim birimine kadar derinden etkilemişti. Darıca da bu yıllarda büyük sıkıntılar çekmiş, birçok şehit vermiştir. Bu süre zarfından Darıca tarihinde dikkati çeken olaylardan biri Darıcalı Müslümanlarla Rumların arasını açacak olan bir hadiseydi. Marmara Denizi'ndeki HMS E11 adlı İngiliz denizaltısından karaya çıkan bir İngiliz subayı Gebze köprüsünü havaya uçurmuştu³⁸. Batı gazetelerine dahi yansıyan³⁹ saldırıda amaç Anadolu'dan Çanakkale'ye asker sevkiyatının önüne geçmektir. Yapılan araştırmalar İngilizlerin Darıcalı bir Rum'dan yardım aldığını ortaya koyuyordu. Nitekim yetkililer bir İngiliz askerinin tek başına böyle bir olayı gerçekleştiremeyeceğine kanaat getirmişlerdi⁴⁰.

31 BOA. DH. MTV. 47-8.

32 Komisyon ile ilgili haber Tanin'de şu şekilde yer almıştı: "Darıca Hariki- Darıca harikzedegânının nahvin-i ihtiyacı için cem'i iane olunmak üzere Dâhiliye nezaretinde ve şehremeni beyin taht-ı riyasetinde nezaret-i müşarünileyha müsteşarı Ali Fuad Bey ve mu'teberân-ı tüccardan Abud Efendi ile Şehremaneti Meclis Reisi Tefvik Bey'den mürekkep bir komisyon teşkil edilmiştir". Tanin, no. 798, 8 Teşrin-i Sani, 1326, s. 3. Yeni Gazete, 8 Teşrin-i Sani, 1326, s. 1.

33 BOA. DH. MTV. 47-8.

34 BOA. BEO. 3829-287114, DH. MTV. 47-8, Tanin, no. 797, 8 Teşrin-i Sani, 1326, s. 4.

35 Tanin, no. 798, 8 Teşrin-i Sani, 1326, s. 3.

36 BOA. BEO.3832-287356, DH. MTV. 47-8, Bu vergi muafiyetleri ile yangından etkilenenlere verilmesi düşünülen banka kredisi hakkında Meclis-i Mebusan'daki görüşmeler için bkz. Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (MMZC), Devre I, C.114, s. 542-545.

37 Konuyla ilgili olarak bkz. *Osmanlı Belgelerinde Darıca*, s. 552-566.

38 21 Ağustos 1915'te bu olayı gerçekleştiren İngiliz Yüzbaşı D'Oyly Hughes'un başından geçenler daha sonra ayrıntılı bir şekilde Times gazetesinin sütunlarına taşınmıştı. Bkz. *The Times*, "Submarine Officer's Daring" 9 October 1915, s. 6.

39 *The New York Times*, "Submarine Raiders Land", 5 September 1915, *The Washington Times*, "British Sub Crew in Daring Exploit", 4 September 1915, *Le Matin*, "Audacieuse Tentative- des matelots d'un sous-marin anglais", 5 Septembre 1915.

40 Kolcuoğlu, *Karye-i Darıca*, s.140-143.

İcra edilen tahkikat neticesinde İngilizlerin Darıca'nın Analipsi mahallesinde yaşayan bir balıkçının oğlu olan Yorgi'den yardım aldıkları anlaşıldı. Yorgi kısa süre içerisinde yakalandı ve suçunu itiraf etti. İdam cezası Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı olan Enver Paşa tarafından onandı. Onunla birlikte Darıca Çimento Fabrikası'nda çalışan asker kaçağı bir Rum daha idam edilmişti⁴¹. Bu süreçteki bu tarz olaylar Darıcalı Rumlar ile Türkler arasındaki ilişkilerin daha da gerilmesine sebep oluyordu. Altı asırdır devam eden birliktelik bu tarihten itibaren gittikçe zayıflayacak, mütareke döneminde ise kopma noktasına gelecekti.

Mütareke Dönemi ve Darıca'da İşgal

30 Ekim 1918'de imza edilen Mondros Mütarekesi, Osmanlı coğrafyasının her yerinde olduğu gibi Darıca'da da huzursuz bir hava estirmişti. Yavaş yavaş işgale uğrayacak olan Anadolu halkının yaşadığı güvensizliğe özellikle yerli Rumların tavırları da eklenince durum Müslümanlar için daha da içerisinde çıkmaz bir hal alıyordu. Darıca hükümet konağının 4 Şubat 1919 tarihinde basılması, Rumlarla Müslümanlar arasındaki gerginliğin Darıca'da zirveye ulaşmasına sebep oluyordu. İstanbul'dan Darıca'ya geldikleri anlaşılan bir grup Rum genci önce meyhaneci Hristo'nun yerinde, daha sonra sahilde içki içmeye devam ettiler. Bir saat sonra tekrar meyhaneye gelerek olay çıkaran grubu engellemek için meyhaneye karakoldan bir jandarma eri yollanmış, on üç kişilik gruba baş edemeyen jandarma yaralı olarak karakola dönüp destek istemişti. Karakol komutanı Davut Çavuş, yanına Rum mahalle muhtarıyla birlikte birkaç kişi daha alarak olay yerine intikal etti. Çarpışma neticesinde olayların müsebbibi olarak görülen Niko adlı kişi iki kurşunla vuruldu ve öldü. Jandarmanın bir Rum'u vurduğu haber alınınca Darıcalı Rumlar sahildeki hükümet konağına akın etmeye başladılar. Toplanan Rumlar Niko'yu öldüren kişinin kendilerine teslim edilmesini istiyorlardı. Darıca Nahiye müdürü Haydar Bey olay yerine geldiğinde ondan içeridekilerin kendilerine teslim edilmesini talep ettiler. Nahiye müdürü ilginç bir şekilde hükümet konağına girerek içeridekilerin silahlarını aldı. Karakol personelinin korumasız kaldığını gören kalabalık linç niyetiyle içeriye girip Davut Çavuş ile karakol personelinden iki kişiyi katletti; müteakiben karakolu da baştan aşağıya kırıp geçirdi. Karakol personeline ait beş martini tüfeği gasp ettikten sonra elebaşları, sahilde bekleyen tekneye binerek Darıca'dan İstanbul'a gittiler. Böyle bir olayın Darıca'da özellikle Müslümanlar arasında paniğe sebep olduğunu söylemek gerekir. Gebze kaymakamı ve jandarma komutanının durumu üstlerine bildirme biçimleri ise düşündürücüdür. Gönderdikleri telgraflarda olayın boyutunu gizlemeye çalışırcasına gelişmeleri sıradan bir adli olay gibi gösterme çabasında oldukları dikkati çekmektedir⁴². Bu menfur olay Darıca'daki gerginliği, Müslümanlar arasında korkuyu ve Rumlar arasında yeni kıpırdanmaları beraberinde getirdi. Darıca hükümet konağı olarak kullanılan ve kira talep edilmeyen Rum Okulu için mütevellisi kira talep etmeye başladı. 500 kuruş kiranın ödenmemesi durumunda okulun boşaltılmasını istiyorlardı. Bu talep hükümet konağının basılmasından çok kısa bir süre sonra gerçekleşmişti. Durum İstanbul Valisi tarafından

41 BOA. İ. HB. 177-1334/M-095.

42 Kolcuoğlu, *Karye-i Darıca*, s.160-164, İleri 1 Temmuz 1921, no.1229. Bu olayı gerçekleştirenlerin elebaşı olarak Türk Yurdu'da Kosti isimli bir şahısla ilgili bilgi verilmektedir. Buna göre çeteci yılın sonlarına doğru Karamürsel jandarması tarafından yakalanmıştı. Türk Yurdu'nda bu konuyu ele alan bölüm Müslümanların çetecilere bakışını gösteriyordu. "-Darıcalı Kosti- Darıca'da jandarma dairesini basarak karakol kumandanını katleden bu haydut Karamürsel jandarmaları tarafından hayyen derdest edilmiştir. Mahaza bir Müslümanı öldürmek için karakol bastığını pervasızca söyleyen bu sefil haydudun tecziyesini bütün memleket ahali-si sabırsızlıkla bekliyor. Buranın hapishanesi herhalde pek mahfuz olmamakla beraber şimdiye kadar hapishaneden firarlarda tevali etmekte bulunduğundan bu haydudun İstanbul divanı harbine gönderilmesi pek muvafık olacağı itikadındayız", Türk Dünyası, 13 Kanunievvel 1335, (13 Aralık 1919), no. 188, s. 3. Ancak Emniyeti Umumiye Müdüriyeti'nin (09 Safer 1340) 12 Ekim 1921 tarihli belgesinde Davud Çavuş'u öldürüp bir mahalle bekçisini yaralayan kişinin Tuzlalı Mihalıoğlu Yerasimos olduğu ifade edilmektedir. BOA. DH. EUM. AYŞ. 56-83.

Dâhiliye Nezareti'ne 24 Şubat 1919 tarihinde bildiriliyordu⁴³. Çare Darıca'da Maliye'ye ait bir köşkün kira bedelinin Dâhiliye Nezareti tarafından karşılanması ile hükümet konağı olarak kullanılmasına karar verilmesiyle bulunabilmişti⁴⁴. Darıcalı Müslümanlar ve Rumların arasındaki ilişkiler bu tür olaylarla gerginleşmeye devam ederken Yunanlıların İzmir'i işgali ile daha ileri bir boyuta ulaşacaktı.

15 Mayıs 1919'da Yunanlıların İzmir'i işgali ülkenin hemen her tarafında muazzam bir etki yaratmıştı. Milli Mücadele tarihi içerisinde çok önemli bir dönüm noktası olan bu işgal adeta kurtuluş hareketinin de fitilini ateşlemişti. İşgal üzerine Türk halkı tepki olarak mitingler düzenlemiş ve İstanbul'a ve İtilaf devletleri mümessillerine şikâyet telgrafları çekmişti. Darıca halkı da bu işgale gereken tepkiyi Sadaret'e göndermiş olduğu telgrafla vermiştir. 20 Mayıs 1919 tarihinde gönderilen telgrafın altında Darıca Hürriyet İtilaf Şube Reisi Salih Sadi ve Mustafa, Kâtip Tevfik ile Darıca halkı adına Belediye Reisi Osman Bey'in imzaları vardı. Telgrafta Türklerin Wilson ilkelerine göre adilane bir şekilde alınacak kararı beklerken, milletin kalbgahı olarak görülen İzmir vilayetine Yunan hükümeti tarafından tecavüzatta bulunulduğu ifade ediliyor ve telgraf şöyle sonlandırılıyordu: "...vuku bulan tecavûzâtı mevcudiyetimizle protesto eder hukuk-ı sarihamızın muhafazasını İtilaf Düvel-i muazzamasının adaletinden temenni ederiz."⁴⁵ Görüldüğü üzere tüm Anadolu'da olduğu gibi Darıca halkı da bu işgale karşı ilk tepkisini vermişti. Nitekim ileriki günlerde İzmirli Müslümanların yaşadıklarına benzer şeyleri Darıcalılar da tecrübe edeceklerdi.

Mütareke döneminde Darıcalı Müslümanları en fazla korkutan şey Rumların çetecilik faaliyetleri olmuştu. Özellikle Çakır Yorgi çetesi bunların başında geliyordu. Sadece Darıca bölgesinde değil, İstanbul Anadolu yakasından İzmit'e kadar olan bölgede faaldi ve adını duyurmuştu⁴⁶. Darıcalı bir tüccar olan Yorgi, İstanbul'dan gönderilen 150 silahı, Rumlar arasında dağıtmış ve çetesi Müslümanlara karşı baskı ve zulüm yapmaya başlamıştı. Çeteye mensup kişiler emniyet güçlerinden bir komiser, bir polis ve halktan birkaç kişiyi öldürmüşlerdi. Hatta Kartal jandarma komutanı İzzet Bey'i öldürmelerine rağmen herhangi bir kovuşturma da olmamıştı. Bu yaptıklarının adeta bir mükâfatı olarak İstanbul'daki Yunan Jandarma müfettişi Albay Aleksandros Zimbrakaki Darıca'ya gelerek bu çetecileri kutlamış, Yorgi Çakıroğlu, damadı Dimitrios Ayazoğlu ile birlikte isimleri öğrenilemeyen üç Rum'a nişanlar vermişti⁴⁷. Darıcalı Yorgi'nin çetesi uzun bir süre sonra Tuzla'da Kuva-yı Milliye güçleri ile girdiği çatışma sonrasında ortadan kaldırılabilmisti⁴⁸. Yorgi çetesinin yanı sıra Darıca'dan çıkan ve yine çetecilik eden İstelyanos da bölgenin en büyük Rum çetelerinden biriydi. Haziran 1919'da Taşköprü⁴⁹'ye bağlı bir köye saldırmış, köyün ileri gelenlerinden iki kişiyi dağa kaldırmış, 200 koyunu alarak köyden ayrılmıştı⁵⁰. 30 kişilik bu çeteyi ünlü Yahya Kaptan ortadan kaldırmıştır. Darıca'ya giden yol üzerindeki Sarpkaya bölgesinde çatışma neticesinde İstelyanos çetesi ortadan kaldırılmış, geriye kalan silah ve mühimmat ile daha önce halktan gasp edilmiş bir miktar para ele geçirilmiş oldu⁵¹. Bunların yanı sıra Darıca

43 BOA. DH.MB.HPS. 31-53.

44 BOA. DH.MB.HPS. 33-75.

45 Haluk Selvi, *İşgal ve Protesto, İzmir'in İşgali ile İlgili Protesto Telgrafları (15 Mayıs 1919-30 Temmuz 1919)*, Değişim Yayınları, İstanbul 2007, s. 358.

46 Mesela Çakır Yorgi çetesinin geniş bir coğrafyada faal olduğunu gösteren arşiv kayıtları mevcuttur. Çete'nin Kandıra'nın Aşağı köyünde ve Gebze'deki Molla Fenari nahiyesinin Tepecik köyünde yaptıkları ve çetenin yaptıklarının önüne geçilmesi için alınan tedbirler hakkında bkz. BOA. DH.EUM.6.Şb. 15-48, 17-10, 22-56.

47 BOA. DH.KMS. 49-2/23. naklen, Sabahattin Özel, *Milli Mücadele'de İzmit-Adapazarı ve Atatürk*, Derin Yayınları, İstanbul 2009, s. 202.

48 Enver Behnan Şapolyo, *Kuvayı Milliye Tarihi*, Ankara, 1957, s. 126, Kolcuoğlu, *Karye-i Darıca*, s. 192.

49 Bugün Kocaeli'ne bağlı İzmit, Körfez ve kısmen Gebze ilçelerinin sınırları içerisinde bulunan 70 köyden oluşan bir bölgenin adıdır. Yöreye Roma döneminde yapılmış köprüden dolayı Taşköprü denmiştir. http://tr.wikipedia.org/wiki/Ta%C5%9Fk%C3%B6pr%C3%BC_Kocaeli (24.04.2014).

50 Şükrü Uras, *Yahya Kaptan*, Akba Yayınevi, İstanbul 1968, s. 111-112, İltar Özdemir, *Yahya Kaptan*, Körfez Gazetesi Yayınları, Gebze, 1977, s. 49.

51 Ayrıntılı bilgi için bkz. Uras, *Yahya Kaptan*, s. 113-114, Özdemir, *Yahya Kaptan*, s. 49, Kolcuoğlu, *Karye-i Darıca*, s. 216-218.

kırbekçibaşısı Sotiri ile Darıca Rum İzci grubunun da bu tür faaliyetlerde buldukları dikkati çekmektedir⁵². Özellikle İstelyanos çetesinin ortadan kaldırılması Darıca'da yaşayan Müslümanlara rahat bir nefes aldırılmıştı. Yahya Kaptan'ın Darıca'da Rum Vozvoni ailesine ait un fabrikasından 75 çuval una el koyarak Tavşancıl istasyonundan Anadolu'ya göndermesinin⁵³ Darıcalı Rumları rahatsız etmiş olduğunu Gebze kaymakamının Üsküdar mutasarrıfına gönderdiği telgraftan anlıyoruz. Buna göre Darıcalı Rumlar 9 Temmuz'da İstanbul'daki İşgal Kuvvetleri Komutanlığı'na bir telgraf çekmiş, can ve mallarını koruyacak 150 kişilik bir İngiliz birliğinin Darıca'ya gönderilmesini talep etmişlerdi. Askerlerin kalması için ise Darıca'daki Rum Okulu boşaltılmıştı⁵⁴. Marmara bölgesinin Rum çeteleri ve işgalci kuvvetleriyle mücadele eden sadece Yahya Kaptan değildi. Bu çetelerle savaşan ve Milli Mücadele hareketine önemli katkılar sağlayan Darıcalılar vardı. Mütareke ile birlikte İstanbul'da kurulan gizli bir cemiyetle koordineli olarak hareket etmiş ve önemli işler başarmışlardı.

Mütareke döneminde 13 Kasım 1919'da İstanbul'da kurulan gizli Karakol Cemiyeti'nin⁵⁵ Kocaeli Grubuna bağlı olarak hareket eden müfrezeler çok önemli işler görmüştü. Bölgedeki teşkilatlanmayı Yenibahçeli Şükrü Bey kısa sürede gerçekleştirmişti⁵⁶. Bu teşkilat içerisinde Gebze'de Dayı Mesut (Gürbüz), Fahri Can ve Yahya Kaptan müfrezelerine komutanlıklarına getirilmişlerdi⁵⁷. Darıcalı Kara Aslan Kaptan (Büyük Aslan) ve Kaplan Ağa bölgede müstakil bir şekilde önce Karakol Cemiyeti ile sonra ise Kuva-yı Milliye ile irtibatlı olarak faaliyet göstermişler, Rum çeteleriyle yaptıkları mücadelenin yanı sıra İstanbul'da kalmaları sakıncalı hale gelen kimi siyaset adamları ile askerlerin Anadolu'ya geçişlerinde üstlerine düşen görevi layıkıyla yerine getirmişlerdi.

Kara Aslan Kaptan (Büyük Aslan) Manastır'a bağlı bir köyde doğmuş, gençliğinde buradaki Bulgar çeteleriyle mücadele etmiş, Yahya Kaptan ile birlikte Irak cephesinde İngilizlere karşı savaşmıştı⁵⁸. Mondros Mütarekesi'ni müteakip Gebze'nin Demirciler köyüne yerleşti. Karakol Cemiyeti'nin Gebze menzil hattındaki en faal isimlerden biri olarak hareket etti. Gebze ve Darıca bölgesindeki Rum eşkıyasına karşı mücadele etti. Yahya Kaptan'ın şehit edilmesini müteakip bölgenin en önemli Kuva-yı Milliyecisi durumuna geldi. 1920 yılında Osmançık Tabur Komutanı sıfatıyla maiyetindeki 500-600 kişilik güçle Şile'deki Yeniköy'ü Kuva-yı Milliye adına bastı⁵⁹. Kara Aslan Kut'ül Ammare Kahramanı olarak bilinen Halil (Kut) Paşa ile Halide Edip ve Dr. Adnan gibi önemli kimselerin Anadolu'ya geçişlerinde üstüne düşen görevi yerine getirmişti⁶⁰. Kara Aslan ile birlikte hareket eden Kaplan Ağa, İsmet İnönü'nün Anadolu'ya geçirilişinde Yenibahçeli Şükrü ile beraber geçiş güvenliğini sağlamış Milli Mücadele'ye katkıları dolayısıyla istiklal madalyasıyla taltif edilmiş Arnavutluk'un Mat kazasında doğmuş sonradan Darıca'ya gelmiş bir Darıcalıdır⁶¹. Bu iki önemli kişinin yanı sıra bu sırada Gebze'ye hükümet tabibi olarak gelen 'küçük doktor' lakaplı Fahri Can Bey Milli Mücadele'nin bu ilk aşamasında Gebze ve Darıca bölgesinde bu iki Darıcalı ile birlikte işbirliği içerisinde önemli işler başarmıştı⁶².

52 Ayrıntılı bilgi için bkz. Kolcuoğlu, *Karye-i Darıca*, s. 193-194.

53 Turgut Özel, *Kocaeli Yarımadasında Milli Mücadele ve Yahya Kaptan*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 1996, s. 58.

54 BOA. EUM. AYŞ. 15-30/2, Kolcuoğlu, *Karye-i Darıca*, s. 219.

55 Ayrıntılı bilgi için bkz. Fethi Tevetoğlu, *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, TTK Basımevi, Ankara 1991.

56 Ayrıntılı bilgi için bkz. *Yenibahçeli Şükrü Bey'in Hatıraları*, haz. Yaşar Semiz, Ömer Akdağ, Çizgi Kitabevi, Konya 2011.

57 *Osmanlı ve Ulusal Kurtuluş Döneminde Kocaeli*, haz. F. Yavuz Ulugün, Kocaeli, 2002, s. 61, Özel, *Milli Mücadele'de İzmit-Adapazarı*, s. 130. Adnan Sofuoğlu, *Milli Mücadele Döneminde Kocaeli*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006, s. 33-34.

58 İsmail Hakkı Uluğ, *Atatürk'ün Çizdiği Portreler*, İnkılap ve Aka Yay. İstanbul 1968, s. 52-53.

59 Kolcuoğlu, *Karye-i Darıca*, s. 195-196:456-457.

60 Ayrıntılı bilgi için bkz. Taylan Sorgun, Halil Paşa, Destek Yayınları, İstanbul 2010, Halide Edip Adivar, *Türkün Ateşle İmtihani*, Özgür Yayınları, 2005.

61 Kolcuoğlu, *Karye-i Darıca*, s. 454.

62 Ayrıntılı bilgi için bkz. Fahri Can, *İlk Milli Kuvvet Nasıl Kuruldu?*, *Yakın Tarihimiz*, c.I-II, İstanbul 1962.

Darıca için en karanlık günler 20 Kasım 1920'deki fiili düşman işgali ile başlıyordu. Darıca'ya gelen Yunan askerlerinin ve Darıcalı Rumların tutumu ileride olacakların ilk işaretleriydi. Darıca Belediye Reisi Osman Efendi Rum okuluna çağrıldı ve okulun mütevellisi belediye başkanlık mührünü zorla ondan aldı. Yunan komutan ise nahiyenin yönetimini Rumlara veriyordu⁶³. Osmanlı otoritesi artık Darıca'da yoktu ve Rumlar bundan sonra daha başına buyruk hareket etmeye başlayacaklardı. Nitekim 1921 Haziranı'nın 3'ünü 4'üne bağlayan gece Darıcalı Rumların burada bulunan Taşlıman mevkiinde bir saat boyunca silah atmaları Müslüman ahaliyi heyecan içinde bırakmış, jandarma kumandanından bu konuda tedbir alınması talep edilmişti⁶⁴.

Darıca'nın işgali ile ilgili en çarpıcı bilgiler dönemin Gebze kaymakam vekili Ömer Bey'in 27 Haziran 1921 tarihli raporunda yer almıştır. Gebze'deki İngiliz işgal kuvvetleri yüzbaşı ile Darıca'ya giden Ömer Lütfi Bey, ileri gelenlerle yaptığı görüşmede halkın asayişsizlik ve fakirlikten şikâyet ettiklerini dile getirmişti. Raporun devamında Darıca'nın Yunan zabıta ve askerlerinin kontrolünde olduğunu, Yunanlıların kilise bünyesinde bir karakol kurduklarını ifade etmişti. Etraftaki eşkiyaların da Darıca'da toplandığını belirten Lütfi Bey, İzmit Körfezi'nde bulunan Yunan gemilerinin çoğunun iaşesini Darıca'dan temin ettiğini; hatta asker ihtiyacının bile Darıcalı Rumlardan karşılandığına dair duyular aldığını dile getiriyordu. Kaymakam vekilinin ifadesine göre Yunanlılar Darıca'da her şeye hâkimdi. Müslümanların ise Darıca sahiline inmek şöyle dursun akşam belli bir saatten sonra sokağa çıkmalarına dahi izin verilmiyordu. Raporda bu baskılar neticesinde Müslümanların Darıca'dan ayrılacakları ifade ediliyordu⁶⁵. Gerçekten de işgal esnasında Müslümanların göçünü hızlandıracak birçok olay meydana gelmişti.

Darıca eşrafından Yazıcıoğlu Galip Ağa, Yunanlılar tarafından tutuklandı ve çok ciddi bir şekilde darp edildi. Yamandopulos adlı bir Rum'un delaletiyle 500 lira karşılığında serbest bırakıldı. Darıca'da kalamayacağını anlayan Galip Ağa, Kartal'a göç etmek zorunda kalmıştı⁶⁶. Yunan askerlerinin yaralama ve katletme olaylarını arşiv belgelerinden takip etmek mümkündür. Mesela Darıca yolu üzerinde bulunan Gebze istasyonunda katledilen Hüseyin oğlu Ali, Yunan askerlerinin katlettiği kişilerden sadece biriydi. Yine istasyon mevkiinde Giritli İlya adlı bir Yunan çavuşu, Aşçı Hüseyin oğlu İbrahim'i ağır yaralamıştı⁶⁷. Adliye Nezareti'nce hazırlanan bir raporda, Gebze ve Darıca'da Yunan askerlerinin Müslüman halkın mallarını çok cüzi paralar ödeyerek zorla aldıkları, çevredeki köylerden odun getirttikleri, balta, bıçak, kazan gibi şeyleri bedelsiz istedikleri, verilmediği takdirde de meyve ağaçlarının kesildiği ifade ediliyordu⁶⁸. Farklı iki tarihte gönderilmiş telgraflardan Darıca Müslüman halkına Yunan askerlerinin işkence ettiklerine dair bilgiler verilmektedir.

Yunan askerlerinin yanı sıra bölgedeki Rum çeteleri de işgal esnasında Müslüman halka zulmediyorlardı. Mesela küçük bir tekneyle meyve ticareti yapan Halil Reis malzemesini Darıca'ya bıraktıktan sonra İstanbul'a dönerken beş silahlı Rum tarafından ele geçirilerek teknesi batırılmış, Halil Reis canını zor kurtarmıştı⁶⁹. Seyr-ü Sefain'e ait yolcu taşıyan Galata yatına sebepsiz yere Yunanlılar tarafından el konulmuştu⁷⁰. Bu tür olaylar Yunan askerinin 1921 Nisanı'nın sonlarına doğru Gebze ve Darıca'dan çekilmesiyle son buldu. Fiili Yunan işgali Darıca'da son bulmuştu, ancak Yeniköy Rumları ve Yunan ordusundan firar eden

63 BOA. DH.İ.UM. 20-14, *Türkiye'de Yunan Fecai'i*, c. 1, İstanbul 1337, s. 99.

64 BOA. DH.KMS. 60/2-44 lef.1.

65 BOA. DH.KMS. 60/2-44 lef.4.

66 *Türkiye'de Yunan Fecai'i*, s. 102-103.

67 *Türkiye'de Yunan Fecai'i*, s. 58-59, Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi, c. II, Ankara 1996, s. 168.

68 Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi, c. II, s. 138.

69 BOA. DH.EUM. AYŞ. 58-28.

70 BOA. DH.EUM. AYŞ. 53-27.

asker kaçakları Darıcalı Rumların yanında kalıyor ve onları devlete karşı direnişe teşvik ediyordu. Yunan subaylarının Darıcalı Rumlardan teşkilat yapmaya teşebbüs ettiklerine dair yazışmalardan durum daha net anlaşılmalıdır⁷¹. Neticede Darıca'daki baskı ve zulüm azalsa da tam anlamıyla son bulmamış, Darıcalı Müslümanlar işgalin zorluklarını yaşamaya devam etmişlerdi.

Nisan sonunda Yunan işgal birliğinin Darıca'dan çekilmesine rağmen 22 Haziran günü bir Yunan torpidosundan 60 kadar Yunan askeri Darıca'ya çıkarılmıştı⁷². Bu durum Darıcalı Müslümanları telaşlandırmış ve Gebze'deki İngiliz işgal kuvvetleri komutanına başvurularına sebep olmuştu. Bunun üzerine 29 Haziran 1921'de İngiliz Yüzbaşı Darıca'ya geldi ve hükümet konağını işgal etmiş olan Yeniköy Rumlarını buradan çıkararak nahiyenin yönetimini devraldığını halka duyurdu⁷³. Bu tarihten sonra İngilizler, Ağustos ayının sonuna kadar Darıca'nın kontrolünü ellerinde tuttular. İngiliz işgali ise 21 Ağustos tarihine kadar sürecek ve bu tarihte Darıca'da fiili düşman işgali son bulacaktı⁷⁴. Tüm bu gelişmeler ve yaşananlar Darıcalı Müslümanlar ve Rumların arasını açmıştı. Çok uzun süreden beri devam eden birlikte yaşama artık mümkün görünmüyordu. Darıcalı bazı Rumların da zaten buna niyetli olmadıkları dikkati çekmektedir. İşgalden sonraki süreçte yaşanan bir olay bu durumu gözler önüne sermektedir. 7 Ocak 1922 tarihinde iki Yunan torpidosu Darıca sahiline bir mil kadar yaklaşarak siren çalmış, bunun üzerine Darıcalı Rumlar evlerinden çıkarak ellerindeki mendilleri sallayıp torpidoları zito (yaşasın) diye selamlamışlardı⁷⁵. Elbette Darıcalı Rumların tamamı bu tavrı göstermemiş olmalıdır. Ancak bu durum artık Müslümanlarla Rumların Darıca'da birlikte yaşayamayacaklarının kanıtıydı. Bu tarihten sonra Lozan gereği yapılan mübadele neticesinde Drama, Serez, Kavala ve Girit adasından gelen Müslümanların bir kısmı Darıca'ya yerleştirilmiş, Darıcalı Rumlar ise başta Yunanistan olmak üzere farklı ülkelere göç etmişlerdi.

Sonuç

Kuruluşu milattan önceye dayanan Darıca, tarih boyunca farklı medeniyetlerin kontrolüne girmiş, coğrafi konumu itibarıyla bir geçiş güzergâhında bulunmasından ötürü el değiştirmiştir. 1329 yılında Osmanlı topraklarına dâhil edildikten sonra Fetret Devri hariç Osmanlı toprağı olarak kalmış, Rumlarla Müslümanların birlikte yaşadıkları şirin bir sahil kasabası olarak varlığını devam ettirmiştir. 19. yüzyıla kadar yoğunluklu olarak Rum nüfusun fazla olduğu Darıca'da, Müslümanlarla Rumlar arasında herhangi bir problemin yaşanmadığı, "Osmanlı Barışı"nın burada da görüldüğü rahatlıkla söylenebilir. Ancak Fransız İhtilali neticesinde ortaya çıkan zihniyet dönüşümünün yansıması çok uluslu imparatorluklara ve onların etnik gruplarına sirayet ettiğinde Osmanlı Rumları da doğal olarak ulus devlet fikrine aşına olmuşlardı. Rumların Osmanlı Devleti'nden kopmasıyla başlayan ayrılık sürecine paralel olarak Darıca'daki Rumların da Müslümanlarla ilişkileri gevşemeye başladı. 19. yüzyıl boyunca birlikte yaşamının, yerini ayrılığa bıraktığı, 1897 Osmanlı-Yunan Harbi gibi bazı olayların bu durumu hızlandırdığı söylenebilir. Büyük devletlerin yüzyılın sonu ile başlayan bloklaşma süreci çatışmayı beraberinde getirirken, Osmanlı Devleti'nin bu çatışmada taraf olmamak gibi bir tercihi yoktu. Savaş devam ederken meydana gelen bazı olaylar gayrimüslim tebaaya olan güveni sarsmıştı. Gebze Köprüsü'nün havaya uçurulmasında bir Rum'un parmağının olduğunun anlaşılması gibi olaylar, Darıca'da Rumlarla Müslümanların ayrışmasını hızlandırmıştı. Aslında bu durum Osmanlı topraklarındaki ayrışmanın da küçük bir tezahürü olarak görülebilir.

71 BOA. DH.EUM. AYŞ. 53-28.

72 BOA. DH. KMS. 60/2-60.

73 BOA. DH. KMS. 60/2-44.

74 BOA. DH. İ. UM. 20/29-14/02.

75 BOA. DH.EUM. AYŞ. 58-80.

Mondros Mütarekesi ile birlikte tüm Anadolu'da olduğu gibi Darıca halkı da gelişmeleri endişeyle takip etmekteydi. Zira bir süre sonra Anadolu işgale uğrayacak, uzun yıllar savaşmış Anadolu halkı gibi Darıcalılar da bu işgalle boğuşmak durumunda kalacaklardı. İtilaf ordularının işgali bir yana, komşuları olan Rumların tavırları Müslümanlarla Rumların artık beraber yaşayamayacaklarının kanıtıydı. Darıca'daki Yunan işgali ise artık sonun geldiğini gösteriyordu. İngiliz ve Yunan işgal kuvvetlerinin Darıca ve Gebze çevresindeki zulüm ve baskıları, Darıcalı Rumlardan bazılarının işgal kuvvetlerine yardımları, Darıca'daki birlikte yaşama örneğinin artık devam etmeyeceğinin göstergesi olmuştu. Kuva-yı Milliye hareketi ile başlayan kurtuluş mücadelesi ile Darıca işgalden kurtuluyordu. Sonrasında ise Lozan çerçevesinde yapılan mübadele ile Darıca'daki birlikte yaşama tecrübesi son buluyordu. Kısacası 6 asırdan fazla devam eden birlikte yaşama tecrübesi mübadele ile nihayete eriyordu. Özellikle Birinci Dünya Savaşı ile başlayan süreçte Darıca'nın Müslüman ve Rum nüfusu arasındaki ilişkinin bozulduğunu, mütareke ve işgal döneminde ise kopma noktasında geldiğini söyleyebiliriz. Müslüman nüfus bilhassa işgal esnasında hem Yunan ve İngiliz işgal güçlerinin aşırılıkları ve hem de Rumların, bilhassa çetelerin zulümlerine maruz kalmıştır. Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşması Darıcalı Müslümanların da rahata kavuşmasına vesile olmuştur.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

- BOA. A.MKT.MHM. 217-72.
- BOA. BEO. 3829-287114.
- BOA. BEO. 3832-287356.
- BOA. DH. İ.UM. 20/29-14/02.
- BOA. DH.EUM. AYŞ. 53-27.
- BOA. DH.EUM. AYŞ. 58-28.
- BOA. DH.EUM.6.Şb. 15-48, 17-10, 22-56.
- BOA. DH.EUM.AYŞ. 56-83.
- BOA. DH.İ.UM. 20-14.
- BOA. DH.KMS, 49-2/23
- BOA. DH.KMS. 60/2-44.
- BOA. DH.KMS. 60/2-44.
- BOA. DH.KMS. 60/2-60.
- BOA. DH.MB.HPS. 31-53.
- BOA. DH.MB.HPS. 33-75.
- BOA. DH.MTV. 47-8.
- BOA. EUM. AYŞ. 15-30/2.
- BOA. İ. HB. 177-1334/M-095.

Gazete ve Dergiler

- İleri 1 Temmuz 1921, no.1229.
- Le Matin, "Audacieuse Tentative- des matelots d'un sous-marin anglais", 5 Septembre 1915.
- Le Temps, 19 Novembre 1910.
- Tanin, no. 795, 5 Teşrin-i Sani, 1326.
- Tanin, no. 797, 8 Teşrin-i Sani, 1326.
- Tanin, no. 798, 8 Teşrin-i Sani, 1326.
- Tanin, no. 798, 9 Teşrin-i Sani, 1326.
- The New York Times, "Submarine Raiders Land", 5 September 1915.
- The Times, "Submarine Officer's Daring", 9 October 1915.
- The Washington Times, "British Sub Crew in Daring Exploit", 4 September 1915.
- Türk Dünyası, 13 Kanun-i evvel 1335, (13 Aralık 1919), no. 188.
- Yeni Gazete, 8 Teşrin-i Sani, 1326.

Telif Eserler ve Makaleler

- *A New Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*, by Charles Anton, New York, Harper and Brothers, Publishers, New York 1854.
- Adivar, Halide Edip, *Türkün Ateşle İmtihani*, Özgür Yayınları, 2005.
- *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi*, c. II, Ankara 1996.
- Brewer, Josiah, *A Residence At Constantinople In The Year 1827*, New Haven: Durrie&Peck, 1830.
- Can, Fahri, "İlk Milli Kuvvet Nasıl Kuruldu?", *Yakın Tarihimiz*, c.I-II, İstanbul 1962.
- Cuinet, Vitel, *La Turquie D'Asie*, c. 4. Paris 1894.
- Çelik, Gülfettin, *16-19. yüzyıl Gebze (Sosyo-Ekonomik Bir İnceleme)*, Gebze Belediyesi Kültür Hizmeti, Gebze 2003.
- *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi*, Dersaadet İkdâm Matbaası, c. 2, İstanbul, 1314.
- İnalçık, Halil, "Orhan" Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 33, s. 375-386.
- Kolcuoğlu, Mutlu Kerem, *Karye-i Darıca'dan Darıca İlçesine*, Cinius Yayınları, İstanbul 2013.
- *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, (MMZC), Devre I, C.114, s. 542-545.
- Mirmiroğlu, Viladimir, "Orhan Bey ve Bizans İmparatoru III. Andronikos Arasındaki Pelekanon Muharebesi", *Bellekten*, XIII (1949), s. 309-321.

- Norwich, John Julius, *Byzantium: the Decline and Fall*, Penguin: London, 1999.
- Ortaylı, İlber, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi", *Türkler*, c. 10, s. 216-220.
- Ortaylı, İlber, "Osmanlı'da Millet Sistemi", *DİA*, c. 30, s. 66-70.
- *Osmanlı Belgelerinde Darıca*, haz. Said Öztürk, Darıca Belediyesi Kültür Armağanı, İstanbul 2005.
- *Osmanlı ve Ulusal Kurtuluş Döneminde Kocaeli*, haz. F. Yavuz Ulugün, Kocaeli, 2002.
- Özdemir, İlter, *Yahya Kaptan*, Körfez Gazetesi Yayınları, Gebze, 1977.
- Özel, Sabahattin, *Milli Mücadele'de İzmit-Adapazarı ve Atatürk*, Derin Yayınları, İstanbul 2009.
- Özel, Turgut, *Kocaeli Yarımadasında Milli Mücadele ve Yahya Kaptan*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 1996.
- Öztürk, Necdet, *Osmanlı Devlet Düzeni (Çadırdan Saraya 14-15. Yüzyıl)*, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul, 2012.
- Pertusie, Charles, *Picturesque Promenades in and Near Constantinople, and on the Waters of the Bosphorus*, London, 1820.
- Ramsay, W. M., *The Historical Geography of Asia Minor*, Cambridge University Press, New York 2010. isHis
- Selvi, Haluk, *İşgal ve Protesto, İzmir'in İşgali ile İlgili Protesto Telgrafları (15 Mayıs 1919-30 Temmuz 1919)*, Değişim Yayınları, İstanbul 2007.
- Sofuoğlu, Adnan, *Milli Mücadele Döneminde Kocaeli*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006.
- Sorgun, Taylan, *Halil Paşa*, Destek Yayınları, İstanbul 2010.
- Şapolyo, Enver Behnan, *Kuvayı Milliye Tarihi*, Ankara, 1957.
- Tevetoğlu, Fethi, *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, TTK Basımevi, Ankara 1991.
- *Türkiye'de Yunan Fecayı*'i, c. 1, İstanbul 1337.
- Uluğ, İsmail Hakkı, *Atatürk'ün Çizdiği Portreler*, İnkılap ve Aka Yay. İstanbul 1968.
- Uras, Şükrü, *Yahya Kaptan*, Akba Yayınevi, İstanbul 1968.
- *Yenibahçeli Şükrü Bey'in Hatıraları*, haz. Yaşar Semiz, Ömer Akdağ, Çizgi Kitabevi, Konya 2011.
- Yüce, Rifat, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, haz. Atilla Oral, Demkar Yayınevi, İstanbul 2007
- Yücel, Erdem, *Gebze ve Eskihisar*, Gebze Rotary Kulübü, Gebze, 1991.